

סְתָאמִיּוֹת: קִינָה כַּמַּעַט מִיּוֹתֶרֶת

וִילִיאַם אֵיאֵן מִילֶר*

הערה מקדימה מאת יורם שחר: ויליאם (ביל) מילר, תיפח רוחו, היה ונשאר ההצגה הכי טובה בעיר. הוא כתב פעם על יוהרת-זכרים, על דם ועל מסעות נקמה בסאגות איסלנדיות, אך כשנגמרו לו נוזלי הגוף הנורדיים הוא הטיח בעולם המנומנם של הספרות המשפטית סדרה של ספרים נפלאים על כמה מהרגשות העיקריים הממררים את חיי כולנו. זכיתי לבלות בחברתו במישיגן הקפואה והחשוכה כמה מהחודשים היפים, העצובים והקשים של חיי ולכן פניתי אליו ראשון כשחיפשתי כותבים לדרך הנוכחי. לא האמנתי שהוא יסכים לכתוב, אבל חשבתי שהניסיון לשכנע אותו יהיה מרתק. טעיתי וצדקתי. הוא הסכים לכתוב והניסיון לשכנע אותו הניב לי עוד חודש יפה, עצוב וקשה שלא יסולא בפז. כולנו, כולל חסידי ה"אותיות השחורות" ואבירי ה"מודלים התאורטיים", כותבים על חיינו, אבל אנחנו מסתירים זאת בעיקר מעצמנו. ביל עושה את ההיפך. הוא חי על כתיבתו ומחצין את שניהם. כשביל אמר לי את מה שציפיתי שיגיד, כלומר שסתאאאם ושאין טעם ושאין לו כוח לשום דבר ולאף אחד ובמיוחד לא אליי, ביקשתי שיצעק את זה לעולם במקום לאוזן החצי-חירשת שלי. הימרתי על כך שהוא יגיד שאין לו לעזאזל מה להגיד יותר טוב מכל אלה שבאמת אין להם מה להגיד ושעל הדרך הוא יספר לנו על הילדים החכמים שלו, על קהלת, על בודלר, על עוד סופרים ומשוררים מרגיזים ועל עוד כמה גיבורים שלא כדאי להתעסק איתם, ובעיקר על דקויות ההבדל בין שיממון, שעמום, עצב, דיכאון, חוסר תוחלת, רטינה ועוד מאה רגשות שאולי הם רגשות ואולי הם מצבים ואולי גם וגם ואולי לא ולא. אני הצלחתי, חכם שכמותי. ואם אתם לא תצליחו להבין את הרמז העבה של חברי המרגיז ביל על ההבדל בין דיכאון לעצלות, חשוב שתדעו שהוא שלח את הרשימה המצחיקה הזאת שלו, נקייה, מוגהת ומסודרת למשעי, שמונה חודשים לפני כולם וגם התנצל על האיחור. לא קל איתו, עם ביל, אבל ממש שווה. ואם אתם זקוקים לאסמכתה לכך שמותר להתחיל משפט בווי"ו החיבור, הנה היא.

* William Ian Miller. פרופסור, בית הספר למשפטים באוניברסיטת מישיגן. המאמר נכתב באנגלית במיוחד עבור כרך זה, ותורגם על ידי ספיר פז, איננה מיכאלי ויורם שחר.

המאמר כתוב באנגלית במקורו וכבר במילה הראשונה שבכותרתו הוא מכריז על האתגר הכפול שבמאמר כולו: לא קל לקרוא אותו באנגלית וכמעט בלתי אפשרי לתרגם אותו לעברית. הוא מחבר מונחים מתוחכמים מפסגת היצירה האנושית עם שפת רחוב יצרית ונמוכה ושניהם קשים במיוחד להבנה ולתרגום, אך כזה הוא בדיוק ביל עצמו. כפי שהוא רומז בהערת השוליים הראשונה, הוא יודע מספיק עברית כדי לדעת שהבחירות הלשוניות שלו קשות במיוחד לתרגום, ואין לי ספק שהוא בחר כך גם מפני שהוא כועס עליי ועל עצמו וגם מפני שהוא מעביר לנו כך בקריצה את התובנה החשובה שעולם הרגש, בדיוק כמו עולם השפה, לגמרי תלוי תרבות. "סתאמיות" היא התרגום הנמוך והמשונה שלי למילה fecklessness שביל דלה מתהומות נידחים של השפה האנגלית כדי לרמוז שהוא בעצם לא בטוח על מה הוא מדבר. המילה feck היא צורה אנגלית קדומה ומיותרת של המילה effect (השפעה, תוצאה) ולכן יכולתי לתרגם את ה-fecklessness של ביל ל"עקרות" או ל"חוסר טעם" ויכולתי גם להתייפף ב"הֶבֶל" המפורסם של קהלת שנשמע דווקא הרבה יותר טוב בעברית מבכל שפה אחרת, אך מילים אלה מתארות רק מצב דברים ולא מצב רוח ואילו מילר עצמו מבהיר כבר בהערת השוליים הראשונה שמילת המפתח שבחר מבטאת גם (אך לא רק) מצב רוח או רגש. בחרתי ב"סתאמיות" כי הרגשתי שזהו מצב הרוח שמילר מדבר עליו. בכמה מקומות במאמר הוא מלהק את מצב הרוח הזה בנפשם המיוסרת של בני עשרה מיואשים, ולכן רקחתי מילה הרומזת ל"סתאמאם" שהיה (ואולי נשאר) שגור בפיהם של צעירים ישראלים כדי לתאר את מה שהם חושבים על העולם כולו ובמיוחד על זקנים טרחנים כמונו. אנחנו לא מיואשים בעברית, בשום גיל, בדיוק כמו שאחרים מיואשים באנגלית או באיסלנדית, ושום להטוטי שפה לא יועילו בכך, אבל שווה לנסות.

המאמר רצוף אזכורים, ציטוטים ורמזים לטקסטים רבים מתוך תרבות המערב לדורותיה. רבים מהם קשים לזיהוי גם בשפת המקור אך הם קשים עוד יותר לזיהוי בתרגומם לעברית. עם זאת, בחרתי שלא להוסיף על המידע שמילר החליט לספק לקוראיו מתוך הנחה שהאתגר שהוא מעמיד בפניהם הוא חלק מהמסר (אולי התחושה?) שהוא מבקש להעביר. אם הוא רוצה שנתבייש, מי אנחנו שנאכזב אותו? קטן עלינו.

מניין למען השם לוקח אדם כוח להוסיף עוד פיסה תפלה וחסרת השראה לכתיבה האופנתית על רגשות שמתנהלת לה בעת הנוכחית בשבילי הספרות המשפטית? פעם האמנתי שניתן להפיק אוצרות בלומים מנבכי הרגשות וכתבתי ספרים שלמים שהתמקדו באחד או בשניים מהם וגם צבעתי אותם בכותרות יפות כמו **השפלה**, **אנטומיה של גועל**, **מסתורי האומץ** (שבהם שיחקו רגשות הפחד, התקווה, הייאוש, הכעס והרגיעה תפקיד חשוב), **לשחק אותה** (על חרדת הכישלון

וההיחשפות), **לאבד את זה** (על אותן חרדות עצמן מתובלות בתלאובות ההזדקנות שאותן תנסה הרשימה הנוכחית לעדכן). אני חושש שכבר אז חזרתי על עצמי יותר מפעם אחת וכשהתבקשתי כעת לתרום משהו לכרך הנוכחי התייסרתי בשאלה מה עוד אוכל לומר שאותו לא לעסתי פעם אחר פעם בעבר. כך המשכתי לדחות את הכתיבה ואפילו את המחשבה עליה. זקנתי. משאביי השכליים הולכים ונעלמים ועימם זיכרוני. רעיונות חדשים אינם נובעים ממני מאליהם וכאשר אני משלה את עצמי שגיליתי רעיון חדש, אני מריץ חיפוש על עבודותיי ומוצא שחשבתי עליו מזמן וגרסתו הנוכחית דלה מקודמותיה.

הטענות המופרזות שטענתי לפני שמונה שנים **בלאבד את זה** על התדרדרותן של היכולות השכליות שהיו לי אז, העירו כנראה את האלים מרבצם ואלה הענישו אותי על ידי גימודן של אותן הפרזות. הביטחון מתערער כשאדם שוכח את שמותיהם של פוליטיקאים, סופרים, כותרות של ספרים, סטודנטים, וכאשר הוא מצליח להיזכר שעות אחר כך באחד מאותם שמות חמקניים, הוא שוכח אותו שוב כמעט מייד ומוצא את עצמו מתבל את דבריו בהתנצלויות דפוקות, אתה בטח יודע למי אני מתכוון, אני מתכוון, לעזאזל, אני מכיר אותו כפי שאני מכיר את עצמי, אבל לעזאזל, סליחה, זה קורה לי כל הזמן עכשיו. איך אוכל לכתוב את הרשימה הנוכחית אם לא אתעלם מקול התבונה ואכתוב משהו שאני יודע שאסור לי לחתום את שמי עליו? אבל חברי יורם שחר (שילך לעזאזל) ביקש ממני לתרום, אז איך אוכל לסרב?

קשה לגייס כוח רצון בגיל 72. הפור נפל ואם הייתי חושב אחרת הייתי משקר לעצמי. ואף שרוב הקריירות האקדמיות בנויות על מחזור של אותו רעיון פעם אחר פעם (כפי שאמרתי לפני שתי פסקאות), מגיע הרגע שבו מביך לחזור לאותה באר, אם להשתמש במטפורה העצלה הזו או בכל מטפורה אחרת שתבחרו לפעולה מיותרת וחסרת טעם: לגרור חול למדבר או ישראלים לברלין? אז הבנתם את מצב הרוח שבו אני נמצא, ואני נמצא בו כל יום, אלא אם כן אלכוהול מחלץ אותי ממנו לקראת ערב. אני שקעתי בסתאמיות גמורה. יבורך שם השם על שהוא ולא אחר גרם לי ליפול על הנושא שלי לכרך הנוכחי.

הבעיה עם סתאמיות כנושא היא הבעיה שבכתיבה על כל חוויה אנושית טיפוסית. מה ששווה להגיד כבר נאמר, גם אם במילים אחרות, ולכן הרגע הקצר תחת השמש שאני מעניק למילה סתאמיות הוא אולי תרומתי היחידה בחיבור הנוכחי.¹ הנושא הוצג שוב ושוב בתחפושות שונות, לרוב על ידי גדולי הכותבים בעולם, על ידי מורליסטים וא-מורליסטים עתיקים ולא כל כך עתיקים – קהלת וחלק גדול מדוסטויבסקי – על ידי רומנטיקנים שונים, מודרניסטים, בין כשעמום, שיממון, עצלות (חרדתו המכלה-כול של המלט אינה כשלעצמה סתאמיות אלא היא הפחד שמה שמטריף את נפשו הוא סתאמיות).² היו סטואים שחגגו את

¹ המילה סתאמיות מתאימה בעיניי ללכוד מצב רוח מסוים – אף כי סתאמיות היא לא רק מצב רוח אלא גם צורת קיום בעולם – טוב יותר ממצבים קרובים המצטיירים במילים כמו שעמום או מרה שחורה או עצלות או אפתייה, שעליהם אדבר בהמשך. בשפה האנגלית יש הרבה מילים שמכסות חלקים ממצב זה של חוסר תכלית, ויש ביניהן הרבה חפיפה. שפות אחרות מחלקות את העוגה קצת אחרת. זה יהיה מאמר קשה לתרגום לעברית, שבה אין כנראה טעם כלשהו בכמה טענות שאינן לגמרי חסרות טעם באנגלית.

² יש משהו קצת אירוני בשימוש במילות פועל אנרגטיות כמו "טורף" למצבים כמו שעמום או סתאמיות. כדאי להרהר קצת בשאלה איך בדיוק היינו מביימים או מלבישים "סתאמיות" באלגוריה על מידות טובות ורעות. האם היא (או הוא) רק תרבוץ פה ושם כמו אובלומוב אשר במהדורה הישנה שלי לא הצליח לצאת מהמיטה עד עמוד 40, או האם "סתאמיות" תהיה חייבת להיות אלימה וממש משתקת, לפחות בכמה סצנות? תוכלו להציג אותה

האי-אכפתיות בהתלהבות לפני יותר מאלפיים שנה, נוצרים שהפכו את מעשה הגבורה על ראשו כשהניחו לגיבורם למות ללא מעש בסיפור הצליבה; כמה מאות שנים אחר כך, סופרים נזירים התעסקו עד בחילה בחשש מאקסידה – חטא העצלות, התוצאה המשתקת של חוסר היכולת לגייס את תעצומות הנפש ולחזור כמה פעמים ביום, יום אחר יום, על אותן תפילות, בלא להתייחס מתכליתם של כל אלה, לא רק של החזרה, אלא של התפילה עצמה, כל תפילה, במיוחד כששיעור ההיענות החיובית לה קרוב לאפס.

כשהגיעה המאה התשע-עשרה הפך הנושא לאופנתי והוא יישאר כזה בצורות שונות גם במאה העשרים, מהבטלנים של בודלר, אל־ז־אָסְנֶט, האסתטיקן הדקדנטי של הויסמנס, אל הבחילה של האקזיסטנציאליסטים הצרפתים. אפילו בסאגות האיסלנדיות, אהבתי המיוחדת, והתחום היחידי שבו אני בר-סמכא, מצוירת דמותו העממית של "אוכל הפחם" [במקור הנורדי kolbítur – ילד דפוק, עצלן וחסר סיכוי שרובץ ומתחמם לו ליד האש, עד שביום קסמים אחד ניצתת להבתו הפנימית והוא נתקף בפרץ של פעילות קטלנית והופך להיות הגיבור הנמרץ והמוצלח למדי של הסיפור. הסתאמיות שלו הייתה רק "שלב" שנוהל על ידו במודע, כך אני חושד, גם כדרך להשפיל אנשים על ידי חשיפת גודל כישלונם כשופטי אופי וגם כדרך לגדר את סיכויי הצלחתו על ידי הנמכת הציפיות ממנו למקרה שעתידו יסתכם בסדרה של כישלונות עלובים. אם, כמו ויליאם גיימס, אנחנו מחלקים את העולם לשני סוגי אנשים, אלה שנולדים פעם אחת ואלה שנולדים פעמיים,³ לא ברור ש"אוכל הפחם" עובר מהפך אופי שלם או מהפך כלשהו; הוא פשוט "משך זמן", טיפוס ערמומי שכמותו שנולד רק פעם.

בכנופיה האקדמית שלנו מתמודדים תחומים שלמים, אחדים יותר מאחרים, עם שד הסתאמיות שעלול (ואולי צריך) לתקוף את חבריהם על ידי מיסודה של בורות באשר לכל מה שנאמר לפני יותר מעשר או חמישים שנים, כשקו התיחום המדויק שאחריו אין צורך לדעת כלום משתנה מתחום לתחום: עשר עד עשרים למשל בפסיכולוגיה ובמדע המדינה, עד חמישים ואפילו מאה בהיסטוריה ובאנתרופולוגיה, ועד אפילו 2500 שנים בתחומים מסוימים של פילוסופיה, אם כי עידנים שלמים שבין אריסטו להובס סובלים מההנחה שכל התבונה האנושית בוזבזה בהם על אינספור ניסיונות להבין את השילוש הקדוש ולכן אין מחפשים בהם מלכתחילה שום דבר בעל ערך, אלא אם כן יצא מפייהם של אגוסטינוס או אקווינאס, או כדי להשלים את שלושת האלֶףִּים – אֶבְלָר. היום יש תחומים יוקרתיים שבהם יכול אדם שלא לדעת שום דבר מעבר למה שנכתב בתוך התחום עצמו בעת האחרונה בלא שישתכן בשמץ של ביוש. הגילויים האחרונים, למשל, בכלכלה התנהגותית או בפסיכולוגיה חברתית, תוארו בתבונה רבה בכל רחבי ספרות החכמה העתיקה וגם בידי מחזאים, סופרים ותיאולוגים לאורך הדורות.⁴ קהלת ידע שהוא ממחזר אמרות ישנות והוא גם אמר כך מייד בהתחלה. אין חדש תחת השמש, כולל אמיתה זו עצמה, גם אם פעם, באיזשהו מקום, היא נאמרה לראשונה. ועם

בצורה אחת אם היא (או הוא או זה) יהיו מוצגים סתם כסמליל, אבל אם תרצו שהיא "תשחק" במחזה היא תצטרך לדבר או לנוע בדרך כלשהי.

³ ראו WILLIAM JAMES, THE VARIETIES OF RELIGIOUS EXPERIENCE (1902).

⁴ תחומים אקדמיים שלמים מוקדשים להמצאה מחדש של גלגלים שהחוקרים חושבים שגילו אותם בעצמם, אבל הם מגלים שהגלגלים האלה הם בעצם משולשים והם לא מסתובבים כל כך טוב.

זאת, אפילו באמירתה הראשונה, היה לה אופי של חכמה עתיקה, בערך כמו שסרט הדקולה הראשון נחוזה כבר בעת שנעשה כפרודיה על סרטי דקולה, כשכל הדימויים מונחים בדיוק במקומם, כולם מוכרים כבר איכשהו לצופים. ושלא תחשבו שאני מחריג את עצמי מהלעג הזה. נראה שכל דבר שפעם חשבתי שהמצאתי אותו והחמאתי לעצמי על "מקוריותו", נאמר כבר כאמרת אגב שנחשבה ברורה כל כך מאלה, עד שלא הייתה ראויה לפיתוח נוסף על ידי מונטיין או ניטשה או מחברה של **הסאגה של ניאל** או רבים אחרים, והם אמרו אותה בצורה הרבה יותר תמציתית ואלגנטית.

אז מה הטעם בכל זה? אני לא מתכוון רק לכתיבה אקדמית, שאותה נאלצתי לתרץ במשך עשרות שנים בפני אבי ובפני חבריי מנוער, אלא על דברים, כמו החיים בכלל. נראה שהשאלה נוגעת לליבה של הסתאמיות. זו בדרך כלל השאלה הממררת את גיל העשרה והופכת את תהליך ההתבגרות לקשה הרבה יותר מהתמורות הגופניות הנוראות המלוות אותו, ומכאן התובנה הפסיכולוגית העמוקה שבזכותה מלהקות הסאגות את "אוכלי הפחם" כנערים מתבגרים. והעובדה שאני שואל את השאלה הזאת עכשיו מוכיחה אחת משתיים – או שאני באמת לא מצליח להתבגר או שהשאלה הזאת מאררת גם את הזקנה, לפחות שלי, שבה הדימוי הוא של אדם זקן הנכנס למיטה (אף פעם לא נשים זקנות היכולות לחגוג את מותם – "בְּשִׁיר מוֹחֶאת כְּפִיָּה נְשָׁמְתוֹ, בְּשִׁיר יָרוֹם קוֹלוֹ" – של הזכרים אשר מררו את חייהן), ומסובב פניו אל הקיר כי, כך הוא מבין, אין עוד שום טעם.⁵ ברור לגמרי שתחושת המבוי הסתום של בן העשרה שונה לגמרי מתחושתו של הזקן, שאלה אשוב, אך בינתיים ניתן לומר שהשאלה "מה הטעם?" מתנוססת ברמה מעל שתיהן.

הבנאדם, אותו "בנאדם" המסתיר בקושי את המספר שמאחורי חיבור זה, גמור, מחוסל, המגבת הושלכה לזירה, הגונג צלצל, אתה (אני מחליף כינוי גוף ומזמין אחרים להצטרף לקינה) מחוק מהחשבון גם אם, בגלל תקלת תיאור, הלב הבריא והריאות שלך מבטיחים עוד שנים רבות של קיום חסר תכלית. ה"שבעים שנה" התנ"כי קלע בול למטרה, עם בונוס של עוד עשר שנות שקיעה כואבת למי שהגיע בריא וחזק פיזית לגיל שבעים (תהלים צ 10). אבל עכשיו אנחנו חיים וחיים וחיים, ואיך אמור אדם למלא את הזמן מעכשיו ועד מותו? זו ממש לא הקללה שרובצת על שנות העשרה של אותם "חסרי מזל", כפי שארווינג גופמן קורא להם באיזשהו מקום, שחושבים את עצמם חצי בני-אלמוות. אז בואו נראה אם אני מסוגל להשתחרר מההקדמה הארכנית הזאת ולהגיע למשהו יותר רציני כדי לנסות לצייר מפה חלקית של הסתאמיות, שבה הגבולות אינם ברורים ואין בה מנוס, לפחות במוחי המבולבל, מסתירות וממבואות סתומים.

האם סתאמיות חלה עליי כעת כשאני כותב את המשפט הזה עצמו, מונע על ידי אותה התחייבות שנתתי, בסייגים ראויים, ליורם? האם אני חופשי לפחות כרגע מסתאמיות? עצם העובדה שאני כותב כרגע לא פותרת את השאלה. ייתכן שאני, וכך אני חושד, סתם מקשקש. אדם הסובל מסתאמיות עשוי לעיתים קרובות להיות פטפטן לא קטן, ואפילו משעשע, גם אם העמיתים שאל משרדיהם הוא משוטט כדי לקשקש היו שמחים שביקוריו יהיו פחות תכופים

⁵ זה מראה שיש שם בכל זאת טעם והוא אפילו מזוהה ברגע סופי זה, ראו בפרק האחרון של **הסאגה של ניאל**.

ויותר קצרים. האדם הסובל מסתאמיות יכול ללהג גם עם המילה הכתובה. לא נוכל לקרוא למאמר עצמו סתאמי משום שהמונח עצמו מניח את היכולת לרצות, אך נוכל בהחלט לתפוש אותו כראייה על סתאמיותו של המחבר, לעיתים קרובות הראייה הטובה ביותר. בימינו אלה הרבה בלוגרים, צייצנים וסמסנים, ובמאות השש-עשרה עד השמונה-עשרה הרבה חרזנים-בגרוש, מספקים דוגמאות זמינות. אבל אפשר להסתכל על כל זה אחרת: אף שלא ראוי לקרוא לסתאמיות מניע, אנחנו יכולים לחשוב על הדחף הרגעי להשתחרר ממנה כעל מניע. אכן כך, אבל יש לסתאמיות גם היבט אובייקטיבי. היא גם שיפוט שאנחנו יכולים להטיל על אחרים כדי לבטא את חוסר שביעות רצוננו מהאופן שבו הם נמצאים בעולם. קחו שוב את הבלוגר העמלן ואת החרזן שלנו. אנחנו יכולים לדמיין סתאמיות כמונח מתאים לתיאורו של אדם המתחיל מיזמים ואז נוטש אותם בלא כל סיבה מיוחדת לפני שהתקדמו לאיזשהו מקום. סתאמיות אינה שיתוק; היא מאפשרת כל מיני פעילויות, כאלה שאין להן תכלית מלכתחילה או כאלה שהופכות מיותרות רק בסופן.⁶ כדי לסבך את העניינים עוד יותר, אפשר לדמיין יצור סתאמי לחלוטין שכותב בהינף נדיר אחד יצירה גאונית אחת, בין שהיא פזמון או בין שהיא סתם קצרה מספיק, ואינו מצליח לברוח, ולו לאותו רגע קצר אחד, מסתאמיותו.

האם זיכרונות משמעותיים של פעילות עבר תכליתית ורצינית טורפים את נפשו של האדם הסתאמי? לא בהכרח. ישנה הסתאמיות המבורכת שבהתקשקות בגינה, שאותה אפשר לרומם מספיק כדי לקרוא לה תחביב, התמרקות רבת משמעות, שבמסגרתה הוא יכול להסב מבטו לפעילויות עבר שכעת הוא עשוי לראותן חשובות פחות מעקירתו של עשב עקשן כלשהו או מגיזום שיח הוורדים שלו. כן, אנחנו אפילו יכולים לדמיין אדם שהסתאמיות שלו מלווה בביקורת מתמדת על חוסר התכליתיות שלו, אבל הביקורת שהוא מטיח בעצמו, לעיתים קרובות לפני כולם, היא לא יותר מניסיון לדוג מחמאה, ותכליתה אינה מגרדת את גדולת הנפש הנדרשת כדי לברוח באמת מסתאמיות. סתאמיות, כך נראה, יכולה להגיע בגוונים שונים של עליצות, משירי יגון עצובים ועד חגיגות של בירה זולה, שהן צורת הקיום השפלה והריקנית ביותר שהחיים יכולים להציע.

נבחן בקצרה את השלווה הסטואית אשר השגתה מחייבת מאמץ ומשמעת. קשה לחשוב על סתאמיות כעל הישג, כעל דבר אשר ניתן לחתור אליו באותו האופן שבו ניתן לתרגל ולשאוף לשלווה סטואית.⁷ אדם אינו יכול להרגיש, אלא בצורה פרוורטית מאולצת, אם בכלל, תחושה של הישג-על שהוא סתאמי. זה פשוט נוחת עליו בלי הזמנה. וברגע שהסתאמיות חודרת לנשמה היא ממצבת אותה בעמדת קרב מול כל תכליתיות רצינית שתארך יותר מדקות ספורות. ייתכן אפילו שלרשותו של האדם הסטואי עומדות יותר תשוקות מאשר שלרשותו של האדם הסתאמי. הסטואי יכול להרשות לעצמו מגוון די רחב של רגשות נטולי דאגה. האפתיה המכוונת נוגעת רק לדיכויים של אותם רגשות המאיימים על המידות הטובות: פחד, כעס, קנאה. המסע הסטואי חייב להיות מלווה ברגשות מסוימים: השלמה, קבלה, וכמובן אכפתיות, עצם הרצון לחיות את החיים הראויים. כשכל זה קורה, יכול אדם אפילו להרשות לעצמו מידה של גאווה

⁶ כמו בהערה הקודמת (ראו לעיל ה"ש 5), חוסר התכלית יכול להיות גם מצב סובייקטיבי פנימי וגם שיפוט על ידי אחרים.

⁷ אין לה גם שום קשר לשוניטא הבודהיסטית.

מרוסנת על התנהגות מופתית בנסיבות מחרידות, כמו למשל כשאסור לך להניד עפעף או להכריז שאין לך תיאבון כשקליגולה מזמין אותך לכירה כמה שעות אחרי שהקיסר אילץ אותך לחזות בהוצאתם להורג של ילדיך.⁸

האדם הסטואי יכול אפילו לאהוב במידה סבירה. ועם זאת, גם האדם הסתאמי אינו מודר לחלוטין מרגשות אהבה, גם אם אני לא ממש מוכן לערוב לעומקם, ולכוחם לשבש את הסתאמיות מעבר לדחף הרגעי להציל את הכלב שלו מבית בוער, שדורש לא יותר מכמה שניות של תכנון, אם בכלל. אפילו אז, הדחף להציל עלול להתאדות במהירות, לא כל כך בגלל הופעתם של רגשות זהירות או פחד אלא בגלל התחושה שאין שום טעם במחווה חסרת תכלית שכזאת. וסתאמיות, אם היא לא ממש הורגת רגשות קנאה וזעם, עושה פלאות של ממש בהחלשתם כדי לא לעורר שום תכליתיות. אין טעם לקנא ולהתנפח סתאם בשביל כלום.

סתאמיות, גם אם אינה ממש רגש,⁹ חולקת עם רגשות את היכולת לצבוע את העולם, לא רק בגווני אפור, אלא, כמו בכמה מהילות המיגרנה שלי, בהבזקים קצרים של צבעים עזים, זרועים בנקודות עמומות שנראות קצת כמו מה ש"רואה", אני מנחש, העיוור העצבי.

הניסיון הנקודתי להבדיל את הסתאמיות מאפתייה סטואית מזמין טיפול דומה בכמה מצבי רוח אחרים שהזכרתי קודם וגם הם טעונים אבחנה למרות כמה נקודות דמיון וכמה חפיפות: שיממון, שעמום, מרה שחורה, דחיינות, דיכאון, ייאוש ו/או עצלנות. אני לא יכול להתייחס לכולם: השיממון והמרה השחורה לבדם היו ליבו ועיקרו של חלק משמעותי מהספרות הצרפתית בין מחצית המאה התשע-עשרה ומחצית המאה העשרים. בשנות השישים היה בוגר תיכון צעיר יכול די להינזק מצריכת יתר של החומרים האלה כי הם לא מתפרקים ממש טוב בגיל הזה, אבל בגיל עשרים הם נכנסים ישר למקום הנכון: ואז מתבגרים לכמה עשורים לפני ששוקעים שוב, אם לא ממש לילדות שנייה, לאיזה סוג דפוק של בוסריות מרקיבה. אורול תפש את העיונות העכשווית שלי לסופרים האלה **בבטן הלווייתן**:

"התפכחות" הייתה שיא האופנה. כל אחד עם 500 פאונד לשנה בכיס הרים גבה והתחיל להתאמן ב"צער החיים". אלה היו זמנים של ציפורים ורקימים, ייאוש מזויף, מונולוגים של המלט בחצר האחורית, כרטיסי הלוך-ושוב זולים אל סוף הלילה.¹⁰

מי לא היה נותן עשר שנים מחייו, במיוחד אם הוא בין גיל שבעים לשמונים, כדי לכתוב את המילים האלה, או לפחות כדי לכתוב מפעם לפעם משהו דומה? גם אם אמנע מהייאוש הזה שהיה פעם כל כך אופנתי, לא אוכל להימנע מהתמודדות חזיתית עם עצלנות פשוטה. אולי זה כל מה שיש בסתאמיות, ואולי אני מתעסק במשחקי המלט

⁸ גאיוס סויתוניוס טרנקוילוס **חיי שנים-עשר הקיסרים** פרק 27 (אלכסנדר שור מתרגם, התשט"ו).
⁹ ראו לעיל ה"ש 1.

¹⁰ GEORGE ORWELL, *Inside the Whale, in THE COLLECTED ESSAYS, JOURNALISM AND LETTERS OF* GEORGE ORWELL Vol. I., AN AGE LIKE THIS: 1920-1940, 494, 509-10 (Sonia Orwell & Ian Angus eds., 1968); לתרגום אחר ראו ג'ורג' אורוול "בבטן הלווייתן" **מתחת לאף שלך: מבחר מאמרים** 323, 211 (ג'ורג' אורוול עורך, יועד וינטר-שגב מתרגם, 2005).

בחצר האחורית של עצמי כשאני מנסה לנכס לסתאמיות טריטוריה מיוחדת משלה. אבל אני חושב שסתאמיות יכולה להיבדל מסתם עצלנות. הבעיה היא לנסח את ההבדל. במקום לשבור את הראש על רעיונות משלי, אני אגנוב כמה מדוסטויבסקי. הוא העריך את העצלנות באופן חיובי יותר מהאופן שבו העריך "איש המרתף" שלו את המצב שבו הוא נמצא, ושעשוי באמת להיות איזשהו סוג של סתאמיות אפלה. עצלנות, הוא טוען, היא סוג של הישג, גם אם בהכרח הוא אירוני וקומי, בעוד סתאמיות תהיה משהו נחות יותר שאליו, כמו שכבר ציינו, אין אדם יכול לשאוף. כך "איש המרתף", שצריך תמיד לחשוד ברצינות עמדותיו, מקונן:

אה, אם היה זה רק בגלל עצלות שאני לא עושה כלום! אלוהים, כמה הייתי מעריך אז את עצמי! הייתי רשאי להעריך את עצמי משום שיש משהו בתוכי, גם אם הוא זו רק עצלות; תהיה לי בכל מקרה תכונה חיובית אחת שבה אני יכול להיות בטוח. שאלה: מה הוא? תשובה: אדם עצל; ויהא זה באמת מאוד נעים לשמוע את זה נאמר עלי. פירושו יהיה להיות מוגדר בצורה חיובית, פירושו יהיה שיש דבר כלשהו שיוכל להיאמר עלי. "אדם עצל!" – זה שם, זה ייעוד, זו לגמרי קריירה! אל תצחק, זה נכון. אז אני אהיה חבר במועדון הטוב ביותר, בזכות מלאה, ולא יהיה לי שום עיסוק מלבד טיפוח ההערכה העצמית שלי. פעם הכרתי ג'נטלמן שהתגאה על חייו בהיותו מומחה לייך שאטו לאפיט. הוא ראה בכך את מעלתו החיובית, ולא הטיל בעצמו ספק מעולם. הוא מת במצפון לא רק שקט אלא ממש צוהל.¹¹

האם סתאמיות יכולה להבטיח הישג כזה? לא זאת שלי. העצלנות היא דרך חיים לא רעה. אני יכול להעיד על כך אחרי התבוננות רבת שנים בכמה מעמיתיי האקדמאים, שכמו האדם העצל של "איש המרתף", תחזקו את ההערכה העצמית שלהם במצב מצוין והתגאו בכך, אני מנחש, שהגותם עמוקה ומורכבת כל כך עד שהעלאתה על הנייר תהיה חילול הקודש. אם כאב להם מבפנים, הכאב הזה לא הצליח להניע אותם לעשות משהו והוא גם נשאר די סמוי מן העין, בלי דליפות ניתנות לזיהוי על ידי מתבונן סקרן, הישג סטואי אמיתי. נראה ש"איש המרתף" עולה על משהו כשהוא אומר שאפשר להבין עצלנות כשיטה, כאסטרטגיה לחיים בלי מאמץ; היא לא שייכת לשום שלב במחזור החיים, ואין שום שלב מיוחד שבו הסיכון ללקות בה גדול יותר ממשנהו, ואילו את הסתאמיות פשוט אי-אפשר לדמיין כאסטרטגיה.

עצלנות יכולה לסבול ולמעשה היא מזמינה כל מיני סוגים של הונאה עצמית, אבל לסתאמיות, כמו לדיכאון, יש יחסים די מתוחים עם הרבה מהצורות הרווחות של הונאה עצמית. לא, סתאמיות היא לא מצב שבו אדם רואה "אמת" או שבו היא מצליחה להשתלט עליו לחלוטין בכפייה. אפילו הפסימיסט מלידה אינו יכול בשום פנים להתחמק מההונאה-עצמית, אבל סתאמיות והונאה אינן קשורות בהכרח. להבדיל מעצלנות, נראה שהסתאמיות באמת מחוברת עם איזושהי צורה של פסימיות, אבל היא לא ממש הכרחית והיא אפילו לא

¹¹ לתרגום אחר של קטע זה ראו פיודור מ. דוסטויבסקי **כתבים מן המרתף** 19 (מנחם זלמן ולפובסקי מתרגם, 1973).

חייבת להיות לגמרי מודעת. אפשר למצוא רמז לסתאמיות אצל הבטלן יפה הנפש של בודלר אבל הסתאמיות שלנו מגיעה בלי שום מחויבות למכשלות של גנדרנות, יהירות תרבותית, רפיסות מנוולת, אדישות שחצנית – הגרסה המוקדמת של המאה התשע-עשרה להמלטים של החצר האחורית של אורוול, לפני שמלחמת העולם הראשונה זרקה אותם לפח הזבל של ההיסטוריה. הגנדרן של בודלר מסור לחלוטין לסתאמיות שלו, וכך הוא בעצם כאילו פועל נגד העקרות שבליבה של הסתאמיות. יותר מזה, "לזעזע את הבורגני" הפך אצלו לייעוד גדול וחשוב.

אני יכול להעלות על דעתי שהאדם העצל הוא בדרך כלל אופטימיסט חסר תקנה. הוא באמת לא עושה שום דבר חוץ מלהתבונן בשושני השדה הצומחות, נוצרי טוב במובן הצר שעליו אני מדבר. עבודה עלולה לרמוז שהוא קטן אמונה או שהוא זהיר או פחדן מכדי לסמוך על השכינה שתאכיל אותו. האדם הסתאמי פשוט מסרב לדאוג לכאן או לכאן. "מסרב" היא מילה שגויה במשפט הזה. לאדם הסתאמי פשוט לא אכפת מכאן או מכאן; לתת אמון בשכינה רבת חסד, בין כאלוהים ובין כגורל, שתזון ותגאל אותו, זה לא חלק מהחבילה.

האדם הסתאמי עשוי להיות אירוני או קומי די במודע ולאמץ שנינה חסרת מוצא שבאמצעותה הוא מצליח לחוות עינוגים קטנים של שמחה לאיד כשהוא מנפץ את האשליות שצומחות מהאופטימיות וההערכה העצמית של אחרים. וזה נראה נכון באותה מידה גם לגבי החכמולוג בן העשרה וגם לגבי הישיש הרטן. ושוב, סתאמיות היא לא שלוה סטואית. כל מיני רגשות זמינים לנפש הסתאמית, אבל הם פשוט לא מובילים לשום דבר שאפשר לקרוא לו "תכליתי". ולא שמה שאנחנו יכולים לכנות גאווה אינו זמין לגמרי לסתאמי הזקן, גם אם לא לצעיר, אבל לא באופן שהוא זמין לעצלן של "איש המרתף". הזקן הסתאמי יכול אפילו לתלות חלק מאשמת הסתאמיות שלו (אם הסתאמיות שלו מאפשרת לו בכלל להתעסק באישום עצמי) בגאווה, הגאווה שהוא מרגיש (בצדק או בטעות) בגין הישגיו הקודמים, כך שאם הוא בוחן בקור רוח כל הישג עכשווי שהוא יכול לדמיין הוא יודע שהוא לא יגיע לסטנדרטים שהוא הצליח להגיע אליהם כשהיה צעיר יותר, צנועים ככל שהיו. והוא מודע לחלוטין לכך שהוא עלול להשלות את עצמו (הטעיה עצמית באשר לעבר עדיין זמינה בקלות לנפש הסתאמית הזאת) באשר להישגיו הקודמים ולהניח שהם מוצלחים יותר משהם באמת, אבל האשליה הזאת, אם היא קיימת, ממש לא גורעת דבר מנכונותה של ההערכה הנוכחית שהוא לא מסוגל יותר ליצור משהו ששווה ליצור אותו. יש בו עדיין מידה של "דאגה ועניין", אבל אלה דאגה ועניין שאולי מספקים איזשהו צידוק לכך שהוא לא עושה את מה שעשה בעבר, אבל אין בהם שום כוח מניע שיגרום לו למצוא מטרות מתאימות יותר לגילו.

סתאמיות עשויה כך להיות מידה חצי טובה באדם זקן, כזו הנוחתת עליו בלי שירים אצבע כדי לטפח אותה. היא פשוט נוחתת כמו אותם כתמי עור שמגיעים עם הגיל. אז בעוד סתאמיות היא חטא אצל הצעיר (מלווה לעיתים קרובות בחצ'קונים), היא עשויה להיות ברכה לזקן על ידי כך שתחסן את קורות החיים שלו מכתמים. אבל אפילו ברגעים שבהם סתאמיות טהורה שמה סכר טוב לנפש מפני שמץ של אכפתיות, מתגלה סדק קטן שדרכו אתה שומע קולות פנימיים, לפעמים מייבבים, לפעמים מחקים את הבריטון הסמכותי של אביך ומצווים: תזיז

את עצמך, תעשה משהו, תמשיך לכתוב. אז מה אם מתברר שזה דרעק? הרבה ממה שחתמת עליו את שמך בעבר היה דרעק גם אם הצלחת לשכנע את עצמך אחרת מספיק זמן כדי לראות את זה מתפרסם. אבל כמה מהשמות הגדולים באקדמיה המשפטית, שמפרסמים בקצב בלתי נתפש, עשו לעצמם שם בלי שכתבו משהו שאיננו דרעק. אלה בדיוק קלישאות הזבל השחוקות שהביאו להם את הפרסום. אז רוץ אחר הדרעק, רדוף אחריו, לא מאוחר מדי. לא כתבת ספר על גועל, שכולו מוקדש לדרעק בכל צורה גופנית שבה הוא עשוי להתגלם? והאם לא היה זה הספר הכי מצוטט שלך, הרבה מעבר לכל ספר אחר, הרב-מכר (הרעיון של רב-מכר אקדמי הוא קצת אוקסימורון) שלך? יאללה זוז.

עוד הבחנות רופפות

אני לא רוצה לדחוף את ההבחנות שאני עומד לעשות או את אלה שעשיתי, כמו סימון הגבולות בין עצלות לסתאמיות, יותר מדי רחוק כי אני עלול לחטוא במשחקי מילים חסרי ערך. אבל נדיר שמונח בודד המכוון לסמן תכונת אופי, או רגש, או מצב רוח, או סגנון התנהגות, יצליח לתפוש תופעה פסיכולוגית או חברתית ייחודית במלואה. חיי הרגש והמילים הנלוות להם יותר מדי מגוונים, עשירים וחמקמקים בשביל זה. ועדיין אני ממשיך, בסוג של אימפרסיוניזם, מנסה, כמו בחבצלות המים של מונה שנעשות יותר ויותר מופשטות, להגיע לכמה קווי מתאר של מה שאני קורא סתאמיות, שאני בטוח שהבנתם שאינה בדיוק שעמום, עצלות, אפתיה או כניעה. עם זאת אני חושש שהסתבכתי ביותר מדי סתירות בניסיון לתפוש את הסיפור המדויק, ושהפטור שאני נותן לעצמי בכך שאני טוען שמרבית מצבי ההנעה נחווים יחד עם מגוון של דחפים, הגייגים ויעדים שכולם סותרים אחד את משנהו, מתנגשים, נלחמים – הפטור הזה נובע מעצלנות פשוטה ולא מסתאמיות והוא נועד רק לתרץ את העובדה שאני פוטר את עצמי מניתוח מדויק יותר. ועם זאת, האשמה היא לא רק בעצלות, אלא גם בסתם חוסר כישרון ויכולת לצייר תמונה טובה יותר מזו שאני מצייר כעת.

תוכלו לחשוב שהאני שבחיבור הזה, נקרא לו מילר, אם מתעלמים מכמה הבלחות מזדמנות של עליצות שטחית, פשוט מדופרס, אבל הוא כל כך עסוק בעצמו עד שהוא מנסה לגייס מונח כדי לתאר מה שכל אדם נורמלי יזהה מייד כדיכאון, מילה שמשתמשים בה בצורות שונות לתאר מצב שכיח המתרחש לאורך כל מחזור החיים, מלווה בסדרת תסמינים שניתנים לזיהוי ואבחון ללא קושי. תשכח, אתם אומרים, מלהמציא מרחב פסיכולוגי מיוחד בשביל משהו שאתה קורא סתאמיות, כשאתה פשוט מדוכא באופן הכי שגרתי וצפוי שניתן להעלות על הדעת.

אני עונה: יותר מדי מצבי נפש ואופי מתויגים בעצלות כדיכאון ואז הם מוכרזים כבעיה רפואית ומטופלים בכל מיני נוגדי-דיכאון. ההתפשטות של דיכאון, בערך כמו הפריחה המהירה של אוטיזם (נראה שכיום כל אחד נמצא "על הספקטרום") והפרעות קשב, הם כולם עסקים טובים לרופאים, לענקי הפארמה ולתרפיסטים, ואף שיש גרעין אמיתי בכל אחד מהסינדרומים והמחלות האלה, כדאי לנו להישאר אגנוסטיים וקצת חשדניים לגבי רבים מהאבחונים האלה. אני חייב להודות שאני נוטל את המנה היומית שלי של נוגד-דיכאון ואף שהדולוקסטין

(סימבלטה) שאני בולע עזר לדיכאון שלי, הוא לא ריפא אפילו טיפה מהסתאמיות שלי. האם אני יכול להכריז לכן מש"ל, גם אם בהיסוס מסוים? האם אדם לא יכול לטעון הגיונית שנוגד-הדיכאון פועל על ידי הפיכתו של אדם לסתאמי? הוא מרפא דיכאון, ניתן לומר, על ידי שהוא מדכא את הדאגה שבגללה הוא מדוכא, שכן דיכאון אינו חוסר היכולת להרגיש דאגה או להראות עניין, כפי ששאלוני דיכאון מניחים בשטחיות, אלא דווקא תוצאה של דאגה לכל כך הרבה מטרות אבודות. האם יכול להיות שדיכאון, לפחות בכמה מהמופעים שלו, הוא פונקציה של התאהבות יתר בצידם המואר של דברים? האשמה היא בכך שעולם צודק ומואר יותר נראה עדיין יותר מדי אפשרי, יותר מדי נחשק, פועל באותה אכזריות כמו ייסורי טנטלוס, תמיד מעט מעבר למושג. לעומת זאת, הסתאמיות שמעודד דולוקסטיין, מתאימה לגמרי לגיל כמו שאמרתי, גורמת לאדם להיות, אם לא ממש שמח, אז קצת קרוב יותר להשלמה ריקנית או להשלמה עם ריקנות, בלי להרגיש יותר מאותגר, בלי להרגיש יותר דחפים מכל סוג, ניירוונה אופיאטית חלשה בלי האופיאטים, לא ממש קהות חושים נעימה, אבל בלי ההמראות ובעיקר בלי הנחיתות שנגרמות מדחפי יצירה או רבייה.

תסמכו עם זאת על כך שה"מומחים" המגדירים דיכאון רק ירחיבו את רשימת התסמינים של דיכאון כך שיכללו השלמה ריקנית, קהות חושים נעימה, וירשמו עוד איזשהו חומר שמדכא עוד איזשהו מוליך עצבי. כנופיית התרפיסטים הייתה רומסת בדרכה את הסטואיות ואפילו את הניירוונה הבודהיסטית אחרי שהייתה מכריזה עליהן כלא יותר מדיכאון מטופח, שאיפה מאורגנת לדיכאון.

סתאמיות אינה רצינית מספיק כדי לעלות למעלתו של ייאוש. מאחורי ייאוש יש כוחות מניעים; הוא יכול להוביל למעשי גבורה, או להתאבדות, שלא הצלחתי אף פעם לפענח אם היא מעשה גבורה או פחדנות, אבל אני חושש שיותר הראשון מהשני. סתאמיות לא מניעה בשום צורה. ייאוש הוא אפל יותר ונשגב יותר מסתם סתאמיות. אם ייאוש מלוהק על במת הטרגדיה, סתאמיות צריכה להתאמץ כדי להשתחרר מהקומדיה, שחורה ככל שתהיה, צפויה אצל צעירים, גם אם מתסכלת להורים, וכפי שטענתי, אולי ראויה להערצה אצל הזקן. היא מגיעה בכל מקרה עם הגיל, אלא אם כן אתה עוסק בגינון או בדיג, בדיוק כמו התארכות שערות האף והתדלדלות מספרן של אלה של ראשך. מובן שיש קשישונים מאושרים, אולי אפילו בלי עזרת תרופות מרוממות רוח, או שאינם עדיין דמנטיים.¹² יש עונג צנוע אחד בלהגיע לגיל הזה: אתה לא תצטרך, כפי שנאמר בשירו של בוב דילן שקפץ לראשי ממש כרגע, "לבדוק מה המחיר / שתצטרך לשלם כדי לברוח / מלעבור את כל הדברים האלה פעמיים".¹³ החזרה נחשכת ממך, אלא אם כן, כמובן, אתה הינדי.

מה הטעם?

הצעתי שסתאמיות עשויה להיות החזרה המתמשכת ברמת התת-מודע, נדחקת לפעמים במעלה המודעות, על השאלה המטפיזית הנאצלת: "מה הטעם?" שאותה שאלתי כבר כמה

¹² אני חוזר כאן על נושאים שאותם פיתחתי טוב יותר ב**לאבד את זה**.

¹³ ראו Bob Dylan, *Stuck inside of Mobile with the Memphis Blues Again*, in *BLONDE ON BLONDE* (1966).

פעמים בחטף. זה לא ממש ה"לא מזיז לי", שהוא קריאת תיגר קולנית מדי בשביל סתאמיות, אלא זה יותר חוסר רצון לשבור את הראש אם אכפת לי או לא.

"מה הטעם?" היא שאלה מסוכנת גם אם לפעמים היא סתם ביטוי לתסכול בגלל איזושהי חסימה במשימה שנותנים לה את הנשמה או שהיא מייצגת נזיפה עצמית על דאגת יתר לגבי דברים שלא ניתן לעשות בהם דבר. תרשו לי לספר סיפור על צעיר בניי. כשהיה הנק בן תשע, הוא היה המאושר שבכל הילדים, תמיד העסיק את עצמו בשמחה, חי בעולם דמיון פעיל, אף פעם לא משועמם. ערב אחד, כמה שבועות לפני שאחותו הבכורה בָּס, המבוגרת ממנו בשמונה שנים, שאלה היה הנק קרוב מאוד, התעופפה לה לקולג', מצאתי אותו מייבב במיטה. שאלתי אותו אם הוא בסדר. הוא המשיך לייבב. שאלתי: "אתה עצוב בגלל שפָּס עוזבת?" "לא". "נו, אז מה העניין?", עונה הוא: "אין טעם, פשוט אין שום טעם". די נבהלתי אבל אמרתי: "ובכן הנק, אני לא יכול להגיד לך שאתה טועה בתמונה הכוללת של הדברים, אבל רוב האנשים לא סובלים מהמחשבה המדאיגה הזאת עד גיל יותר מאוחר, ואתה תראה שהיא תחזור מפעם לפעם אבל בסוף כמעט תיעלם (כיוון שזה קרה לפני חמש-עשרה שנים, לא ידעתי אז שזה יחזור בגדול כשאגיע לגיל שבעים). אבל, הנק, היה בחור צרפתי אחד במאה השמונה-עשרה שאמר שאנחנו צריכים לטפח את הגן שלנו. הוא התכוון להגיד בזה שהדרך הטובה ביותר להרחיק את המחשבות האומללות האלה ולא לחשוב על חוסר הטעם הגדול של הכול היא לשמור את המחשבות והמעשים לדברים שאתה יכול ללמוד איך לעשות ואיך לשלוט בהם, ככל שזה בכלל ניתן, ולהשיג קצת סיפוק מדברים שלמדת וממשימות שהצלחת לבצע היטב". הוא כמובן המשיך לייבב. ירדתי למטה כדי לשאול את אשתי מה העניין איתו? היא אמרה: "אה, הוא קרא אתמול ספר על הסביבה שממנו הוא למד שרוב צורות החיים עומדות להיכחד, ויותר מהר ממה ששיערנו".

היזכרו באדם הזקן שנכנס למיטה קודם בחיבור הזה, ואז "מסובב ראשו אל הקיר... משום שאין עוד שום טעם". יש שם סיבה טובה לחגוג. זה אומר שהאדם הזקן (לעיתים קרובות מלך, לוחם, אדם שהעביר את חייו במשחק תחרותי עתיר סיכונים) מכיר בכך שהיה טעם, אפילו רבים, שהניעו אותו עד שהגיל הטיל עליו בסוף וטו. הוא ספג מפלות ומשברים בחייו, וגם אם סבל בושה צורבת וייאוש כתוצאה מהם, הייסורים האלה היו מניעים מקדימים לשוב לבמה, לנקמתו. הוא לא היה מחוסל בשום צורה, אבל כעת, זקן, אין לו את המשאבים הנפשיים והגופניים להמשיך לשחק את המשחק שהעסיק אותו היטב לאורכם של חיים עתירי מטרה במידה סבירה. "להסתובב עם הפנים לקיר" היא מחווה אבירית של חוסר יכולת להציב ולהשיג יעדים באופן שנעשו עד אותו זמן. הוא היה מעדיף לסדר עניינים כך שימות באותו רגע שבו תכליתיות אינה זמינה לו יותר, ומספר סיפור גבורה היה מסדר לו מוות כזה בן רגע. אבל החיים מסובכים יותר והאדם הזקן, אחרי שבהה בקיר שמונה שעות, עשוי במקום זאת לקום וללכת לשירותים. הוא יצטרך להתמודד עם השנים העקרות שמחכות לו, מפני שהוא הוציא את עצמו מהמשחק. לעזאזל, הוא אפילו הרס את האבירות שבלסובב את הפנים אל הקיר כמו שצריך.¹⁴

¹⁴ השוו את סיבוב הפנים הטרגי לקיר של הנרי השני עם הדחף הבלתי נשלט של אגיל סקאלאגרימסון, שעם קצת עזרה מביתו הצליח לחיות הרבה שנים כדי להרגיז את האחרים. עמיתי דון הרצוג טוען שהגבלתי את עצמי יותר מדי למחזור החיים האיש. מה לגבי, הוא שואל, תמורות תרבותיות ופוליטיות שמצביעות על חוסר הטעם של

זה שונה בבירור מהסתאמיות היורדת על כל כך הרבה בני עשרה. הם אכן צריכים למצוא טעם כיוון שהבשלות המינית הרסה את רוב טעמי הילדות שמנעו מהשאלה המטרידה הזאת, אלא אם כן אתה הנק, מלהתנסח או בכלל לעלות על הדעת. בן העשרה, אם הוא בר-מזל, ימצא תכלית מספקת עם בוא הזמן; אלה שלא ימצאו הם בעיה חברתית אמיתית. הברכה הגדולה שלה זכיתי הייתה ליפול על קריאת סאגה איסלנדית, אבל לא לפני שהגעתי לגיל עשרים וארבע, עד אז נשארתי בן עשרה די סתאמי.

תכלית ותכליתיות מגיעות כנראה לעולם עם חצאי-חיים, כמה מהן מחזיקות יותר מאחרות (לכמה תכליות יש כמובן נקודות סיום טבעיות, אבל אני מדבר כללית יותר על תכליתיות כמאפיין אופי מניע), וכיוון שיש להן חצאי-חיים, התקפים של חוסר תכליתיות וחרדה מפני חוסר טעם עשויים להופיע לכל אורך הדרך משנות העשרה ועד השבעים. העובדה שסתאמיות קשורה כמעט בהכרח לשנות העשרה ולגיל הזקנה לא אומרת שסכנת הסתאמיות לא רובצת לפתחם של משפטנים צעירים (סוף סוף אני מזכיר המשפט) המוצאים את עצמם במקצוע שהם לא לגמרי בטוחים בו וכיוון שהם תקועים בו הם סובלים מהתקפים די עזים של "מה הטעם". דוגמה קלאסית, אחת מרבות שניתן לחפור ולהעלות, הוא עורך הדין הצעיר יוג'ין רייבורן **בידידנו המשותף**, שהוא סתאמי יותר מאשר עצלן. הנובלה הזאת, בקשר אסוציאטיבי לגמרי חופשי, מובילה אותי לסיפור אישי אחר שישמש כסיום לחיבור הנוכחי. אחד הניסיונות שלי לכפר על כך שהפסקתי לכתוב, בגלל שנגמרו לי הרעיונות, בגלל שאין לי יותר רצון, בגלל שאיבדתי את הביטחון, היה לקרוא כמה ספרים מאוד ארוכים שרק דפדפתי בהם כשניסיתי נואשות להפוך את עצמי לאיש תרבות. אז קראתי את כל ששת הכרכים¹⁵ של **שקיעתה ונפילתה** של גיבון, ואת כל **חיי אישים** של פלוטארכוס. בתי הבכורה, אותה ג'ס שייחסתי לעזיבתה את ההתייפחות הנדירה של הנק, אמרה: "אבא, אתה נהפכת לבופין הזקן". היא נזכרה שאותו בופין שהתעשר לפתע **בידידנו המשותף** היה אנאלפבית ולכן הוא שכר את הנוכל בעל רגל העץ סִילְאָס וּגוֹ שיקרא לו כדי שילמד כמה פרטים בסיסיים של תרבות, ומה קרא ווג לבופין הזקן כדי שיוכל לעמוד בדרישות החברתיות שנפלו על הבור הזקן יחד עם עושרו החדש? גיבון ופלוטארכוס. בס תפשה במדויק שאביה הפך לחיבור בין בופין וּוּג. האמת, השתגעתי מצחוק. דיקנס כגורל.

"אבל, אתם אומרים, "למה אתה מתכוון כשאתה אומר שאתה סתאמי? קראת את כל גיבון ופלוטארכוס ואתה יכול להיות בטוח שאף אחד מהקוראים המעטים של החיבור הנוכחי לא יוכל להגיד שעשה זאת. איך אתה יכול להגיד שאתה אבוד ביער של סתאמיות?" תשובה: אתם יודעים, עמיתיי האקדמאים הנכבדים, ששם המשחק הוא לכתוב, לא לקרוא. אה כן, צריך לקרוא מספיק בדיוק בשביל למלא כמה הערות שוליים כדי לעמוד בכמה דרישות

עבר שפעם נראה מובן ומלא משמעות. פעילויות שנראות בעלות ערך עשויות להשתנות עם השנים. הוא מזכיר את ספרו של זיגפריד פֶּשֶׁן **זכרונות של צייד שועלים** (1930), הבונה עבר כפרי קסום מלפני מלחמת העולם הראשונה עם מסעות הציד וארוחות הערב הפורמליות שלו, שבמבט לאחור, אולי כתוצאה מהמלחמה, נראה מופרך וחסר טעם, והעלאתה של האווירה הפסטורלית לא הופכת את אותו העבר ל"תור זהב" אלא להבלותה סתמית.
¹⁵ דיקנס מדבר על שמונה כרכים, אולי משום שכך היו כרכים אצלו, אבל לי נראה שזיכרונו פשוט בגד בו. **ידידנו המשותף**, פרק 5; לקריאת ספרו של דיקנס בתרגומו לעברית ראו צ'רלס דיקנס **הידיד הנאמן** (מ. הרפז מתרגם, 1962).

קונבנציונליות של תרגיל ההונאה המאורגן שלנו. הקריאה מקוללת בכך שהיא נתפשת כצורה השכיחה ביותר של התחמקות מכתובה שכל אקדמאי נטול מוטיבציה ורעיונות יכול לגייס כדי לשמור לפחות מראית עין של "עבודה".

כשאדם מתחיל לספר סיפורים על הילדים שלו אתה יודע שזה הזמן להגיד אדיוס, שלום, גם אם לא להתראות. אבל, חכו, מילה אחרונה של ביקורת עצמית. החיבור הזה לוקה בקֶשֶׁל החיקוי. הוא משחק את מה שהוא מבקש לתאר. כזו היא הזקנה. אדם כבר לא יכול להתרכז בשום נקודה, גם אם אין אף אחת כזו (או אולי "כאלה"?).